

Ingmar Persson

Alf Ross' paradox – ur ett lekmanalogiskt perspektiv

Debatten mellan Per Lindström (*FT* 2/07: 2) och Sven Danielsson (*FT* 2/08) om Alf Ross' paradox ger mig osökt anledning att förklara varför denna paradox snarast avskräckt mig från studiet av deontisk logik än stimulerat till det. Det tycks mig som om denna logik här konstruerar en paradox av något som lätt nog kan uttryckas på ett paradoxfritt sätt i naturligt språk.

Danielsson utgår ifrån följande två principer:

(1) Om du bör göra a och nödvändigtvis gör b om du gör a , så bör du göra b ,

och

(2) Om du bör göra a eller b och inte gör a , så bör du göra b .

Antag nu

(3) Du bör posta brevet.

Från (1) och (3) kan vi härleda t.ex.

(4) Du bör posta brevet eller bränna det,

eftersom du nödvändigtvis postar eller bränner brevet om du postar det.

Antag vidare

(5) Du postar inte brevet.

Ur (4) och (5) följer enligt (2)

(6) Du bör bränna brevet.

Det kan emellertid inte vara riktigt att (3) och (5) – alltså att du uraktlåter att göra vad du bör – med logisk nödvändighet kan leda oss till (6), att du bör göra något ur egen fatabur. Det förefaller således som om vi inte kan acceptera både (1) och (2).

Min utväg ur denna paradox går ut på att det finns en dubbeltydighet i

disjunktionen 'Du bör posta brevet eller bränna det'. Enligt en tolkning betyder (4) något i stil med:

- (4') Det finns (exakt) ett alternativ du bör utföra framför alla andra alternativ, och det är antingen att posta brevet eller att bränna det.

Så tolkad följer (4) ur (3), som säger att det finns (exakt) ett alternativ som du bör utföra framför alla andra, nämligen att posta brevet. Man kan inte mot denna slutledning invända, som Danielsson gör, att ifall den "är korrekt, så gör du något som du bör göra genom att bränna brevet" (s. 5), för (4') implicerar inte detta.

(4') och (5) innehåller emellertid inte (6). För att vi skall kunna härleda (6) måste vi tolka (4) som betydande något i stil med:

- (4'') Det är inte så att du bör utföra ett av alternativen, att posta brevet eller att bränna det, snarare än det andra, men du bör utföra ett av dem framför alla andra alternativ.

(4'') och (5) innehåller (6), men (4'') följer uppenbarligen inte ur (3). Beroende på hur (4) tolkas, tar alltså giltigheten slut antingen vid härledningen av (4) eller också vid härledningen av (6). Vi når inte hela vägen till den paradoxala slutsatsen (6). Paradoxen beror med andra ord på att denna tvetydighet förbises.

Kanske kan man karakterisera meningsskillnanden mellan (4') och (4'') så här (givet att det finns deontiska fakta): (4') rapporterar inget logiskt självständigt deontiskt faktum, utan ett deontiskt faktum som *logiskt förutsätter* existensen av ett annat, *mer specifikt* deontiskt faktum, som det som beskrivs av (3). (4'') rapporterar däremot ett logiskt självständigt deontiskt faktum och inte blott och bart ett derivat av något mer specifikt deontiskt faktum.

Detta förslag leder till samma slutstation som Danielssons, antar jag, men förslagen anvisar olika vägar dit. Han distingerar mellan ett "primärt" och ett "sekundärt" "bör" och hävdar att principen (1) gäller för det sekundära, medan (2) förutsätter den primära användningen. Vad det innebär att vi primärt bör göra något lämnar han osagt, men han skriver att det att vi sekundärt bör göra något "betyder bara att detta är nödvändigt för att vi skall göra det vi primärt (eller kanske *egenligen*) bör göra" (s. 7). Jag tror emellertid inte att "bör" någonsin *betyder* detta. (Positivt tror jag att det att vi bör göra något alltid innebär att vi har mest eller bäst skäl att göra det, men skälen kan vara av varierande slag, vilket kan motivera att vi talar om olika betydelser av "bör".) Ja, jag tror inte ens att det alltid är sant att vi bör göra det som är nödvändigt (att göra) för att vi skall göra det som vi bör. Med andra ord anser jag inte

att principen (1) är sann utan modifikation. Antag t.ex. att jag bör känna mig skyldig för att jag gör något jag inte bör. Om jag känner mig skyldig för att jag gör något jag inte bör, är det nödvändigtvis så att jag gör något jag inte bör (att känna skuld är en s.k. ”factive emotion”). Ändå följer det ingalunda att jag bör göra något jag inte bör göra.

Här är en skiss till varför denna slutledning klickar i motsats till exempelvis slutledningen från (3) till (4). Om jag känner mig skyldig för att jag gör något jag inte bör, är det visserligen nödvändigtvis så att jag gör något jag inte bör, men det *blir* inte så att jag gör något jag inte bör *i och med* att jag känner mig skyldig för att jag gör något jag inte bör. Det förra förhållandet föreligger på förhand och är således oberoende av om jag känner mig skyldig eller ej. Men om jag postar brevet, *blir det därigenom* med logisk nödvändighet sant att jag postar det eller bränner det. Jag tänker mig att det är detta som förklarar att bl.a. slutledningar av typen (3) till (4) håller streck till skillnad från den nyss begrundade. Mitt förslag är alltså att (1) måste revideras till något som

(1') Om du bör göra *a* och det nödvändigtvis *blir* så att du gör *b* om du gör *a*, så bör du göra *b*.¹

Det här förslaget är naturligtvis skissartat och i behov av fördjupning. Det kan inte heller legitimera alla giltiga slutledningar från något vi bör till något som i någon mening är nödvändigt för detta, t.ex. inte den praktiskt mer användbara slutledningen till att vi bör tillgripa kausalt nödvändiga medel till det vi bör. Till yttermera visso betvivlar jag att denna typ av härledning kan rättfärdigas genom att man helt enkelt vidgar nödvändigheten i (1') från att vara enbart logisk till att innefatta kausal nödvändighet. Antag att ett kausalt nödvändigt medel för mig att rädda ditt liv är att jag åsamkar dig någon mildare smärta *S*₁. Om jag i denna situation bör rädda dig, följer det, enligt min mening, att jag bör åsamka dig *S*₁. Så långt, så väl. Men antag vidare att din överlevnad som senare *effekt* har en annan, lika lindrig smärta *S*₂. Låt oss föreställa oss att jag i ljuset av detta tilläggsfaktum fortfarande bör rädda ditt liv. Följer det

¹När Danielsson karakteriserar sitt sekundära böra skriver han också: ”Somligt bör vara fallet bara därför att det är en nödvändig följd av, eller nödvändig förutsättning för, något annat som bör vara fallet” (s. 7). Här talas som synes om vad som bör *vara fallet* i stället för om vad *någon* bör (göra), vilket sker i (1). Det får inte tas för givet att en revision som gör (1) hållbar för den senare konstruktionen också gör den hållbar för den förra, men jag tror att detta stämmer. Låt oss anta att det bör vara fallet att alla (levande) syndare ångrar sina tidigare synder. Då följer inte att det bör (eller borde) vara fallet att de har tidigare synder i sitt register. Anledningen är återigen att det senare inte med logisk nödvändighet *blir* fallet i och med att det blir fallet att de ångrar sina synder.

då att jag bör förorsaka dig S₂, som i någon mening nödvändigtvis blir fallet om du överlever, eftersom din överlevnad är kausalt tillräcklig för S₂? Detta verkar egendomligt, för ponera att jag så småningom är i stånd att konstatera att jag har lyckats rädda ditt liv, har jag då skäl att hoppas att jag också sedermera lyckas förorsaka dig S₂ därför att jag annars har misslyckats med att göra allt jag bör? Nej, vill jag påstå. Om jag bör förorsaka dig S₂, bör jag också vilja, avse och försöka förorsaka dig detta, och så är inte fallet (av skäl jag framlägger i *The Retreat of Reason*, Oxford U. P., 2005, kap. 8). En riktig beskrivning av situationen är snarast: jag bör åsamka dig S₁, ty jag bör rädda ditt liv, även om detta innebär att jag (tyvärr) också *kommer att* förorsaka dig S₂.

Jag är alltså benägen att bestrida att (1'), med en breddning av nödvändighetsrelationen, kan säga allt av intresse som behöver sägas om vad denna relation förpliktar oss till. Den säger inte desto mindre mer än vad som är behövligt för att legitimera slutledningen från (3) till (4), eftersom (1') legitimerar också andra typer av slutledningar, t.ex. den från att du bör göra *a* och *b* till att du bör göra *a*. För syftet att rättfärdiga härledningen av (4) från (3) räcker min analys av (4) som (4').

Ross' paradox kan således desarmeras med ett enkelt handgrepp: distinktionen mellan (4') och (4"). Det är därför som den deontiska logikens upptagenhet vid paradoxen i mina ögon framstår som något filosofiskt relativt trivialt – i förhållande till exempelvis en upptagenhet vid de problem jag senast berörde. Men Danielsson eller Lindström – eller båda med förenade krafter – är mycket välkomna att försöka återrädda den deontiska logiken genom att demonstrera att Ross' paradox döljer djupare problem än vad jag har tillerkänt den.